

Piotr Telusiewicz

telusiewicz@gmail.com

Akademia Wojsk Lądowych im. gen. Tadeusza Kościuszki we Wrocławiu, Polska

ORCID: 0000-0003-1401-7658

Żądanie zmiany oznaczenia płci w kontekście tożsamości człowieka i jego „ja genetycznego”

The Demand to Change One's Gender Designation in the Context of Human Identity
and the 'Genetic Self'

Abstract: The full Civil Chamber of the Polish Supreme Court has adopted a resolution indicating, among other things, that a request to change the gender designation on one's birth certificate is subject to court review in non-contentious proceedings, applying, by analogy, Article 36 of the Act of 28 November 2014 – the Law on Civil Registry Records. Gender is not only an element of a person's marital status, but also an important tool for describing and verifying a person's identity (as data relating to a person). There are numerous legal provisions in the Polish legal system that confirm this. Although the existing legal framework does not directly refer to the concept of the geneticization of human identity, it indirectly highlights its individual dimension, focusing on the 'genetic self'. In scholarly discussions, the concept of the 'genetic self' should be referenced and the relationship between this 'self' and a person's identity, as well as the possibility of requesting a change of gender designation, should be explored. However, the Supreme Court's solution cannot be simply negated (or even theoretically eliminated); rather, a different perspective on the issue can be attempted.

Key words: gender, gender designation, human identity, genetic self

Słowa kluczowe: płeć, oznaczenie płci, tożsamość człowieka, „ja genetyczne”

Wprowadzenie

Mimo intensywnego i wielopłaszczyznowego, jak nam się wydaje, rozwoju wiedzy człowieka, temat ustalania tożsamości człowieka wciąż pozostaje aktualny. Prowadzone są badania w zakresie pierwotnych zadań komórek, które same są przez nie

przekazywane w drodze podziału komórek (Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, 2023). Wprowadza się rozwiązania umożliwiające wszczęcie w ciało człowieka elektronicznych chipów w celu weryfikacji danych pracowniczych lub w celach płatniczych (Uniwersytet Łódzki, 2023). Proponuje się w produktach reklamowych tzw. obrączkę płatniczą (Bank Pekao, 2025).

Jednak polskie społeczeństwo wciąż jest przyzwyczajone do weryfikacji tożsamości przy użyciu dowodów osobistych lub paszportów. Ciekawe odstępstwo od tego typowego sposobu weryfikacji tożsamości polskich obywateli może stanowić tabliczka tożsamości. Są w nią wyposażeni m.in. żołnierze w czynnej służbie wojskowej oraz osoby pełniące służbę w jednostkach zmilitaryzowanych przydzielonych do Sił Zbrojnych (Sejm RP, 2022a, art. 78 ust. 1.). Na tabliczce tożsamości zamieszcza się: numer seryjny, oznaczenie „SIŁY ZBROJNE RP”, imię i nazwisko, numer PESEL, oznaczenie grupy krwi (Sejm RP, 2022a, art. 78 ust. 5.).

Pomimo funkcjonowania zarysowanego wcześniej sposobu weryfikacji tożsamości człowieka zasadne wydaje się twierdzenie o początkach dążenia człowieka do tego, by swoją tożsamość zachować tylko dla siebie, wiążąc ją w nierozzerwalny sposób z własnym ciałem. W ten sposób ujawnia się w człowieku dążenie do tzw. „ja genetycznego”.

W nieodległym czasie pełny skład Izby Cywilnej Sądu Najwyższego podjął uchwałę odnoszącą się do żądania zmiany oznaczenia płci w akcie urodzenia (Uchwała Sądu Najwyższego, 2025). Wedle punktu 1 żądanie zmiany oznaczenia płci w akcie urodzenia podlega rozpoznaniu przez sąd w postępowaniu nieprocesowym przy zastosowaniu w drodze analogii art. 36 ustawy z dnia 28 listopada 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego.

W kontekście przygotowanego opracowania uwagi w przywołanej uchwale nie zwraca jednak zaproponowany tryb zmiany czy też wymieniony tam przepis ustawy – Prawo o aktach stanu cywilnego, ale sama możliwość zmiany oznaczenia płci¹. Pomijając oczywisty fakt braku ustawowych rozwiązań prawnych w zakresie tzw. ustalenia płci, należy wyrazić ogólny pogląd, iż nieco siłowe poszukiwanie rozwiązań prawnych, które pomocniczo mogłoby być wykorzystywane w praktyce (pamiętając oczywiście o praktyce związanej z powództwem o ustalenie płci, a wcześniej wnioskiem o sprostowanie aktu urodzenia), jawi się jako niewłaściwe. Choć ostatnie z wyrażonych zdań może stawiać autora w gronie przeciwników rozwiązania zaproponowanego przez Sąd Najwyższy, to należy, rozwiewając wszelkie wątpliwości, wskazać, że niniejsze opracowanie jest tylko próbą wprowadzenia do dyskusji dodatkowych argumentów – nawet takich, które współcześnie nie zostały jeszcze dostatecznie zweryfikowane.

1 Polska wciąż pozostaje krajem, który nie uregulował tej kwestii w odpowiedniej ustawie. Szerzej na temat innych krajów europejskich (Adamczyk, 2009; Łukasiewicz 2022).

Zrozumiałym jest fakt, że prawnicy oraz sądy podejmują starania, by nieść pomoc i ochronę prawną człowiekowi, który zgłasza żądanie zmiany oznaczenia płci. Uznać jednak należy, że zarówno zawodowo, jak i instytucjonalnie prawnicy nie dysponują właściwą wiedzą w tym zakresie. Braki te nie wynikają jednak z ich niedbalstwa, ale z braku odpowiedniej wiedzy medycznej w tym zakresie (która jest przecież zależna od zdolności poznawczych człowieka). Choć w naukach genetycznych poczyniono istotne ustalenia, wystarczające do prawie pewnej weryfikacji tożsamości człowieka, to jednak wciąż prowadzone są badania w kierunku zasad i procesów rządzących początkiem ludzkiego życia, w ramach którego zakładamy, że kształtuje się wspomniane już wcześniej „ja genetyczne”.

Choć impulsem do przygotowania niniejszego opracowania była uchwała pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego, to opracowanie to ma bardziej przeglądowy charakter. Nie tylko nawiązuje się w nim do koncepcji „ja genetycznego”, lecz także poszukuje się zależności między tym „ja” a tożsamością osoby oraz możliwością żądania zmiany oznaczenia płci. W konsekwencji celem opracowania nie jest jedynie negocjowanie (czy nawet teoretyczne wyeliminowanie) przyjętego rozwiązania, ale próba innego niż dotychczas spojrzenia na omawianą problematykę.

1. Krótko o „ja genetycznym”

Ilustracyjnie można wskazać, że kilka lat temu autor przedmiotowego opracowania uczestniczył w kilku spotkaniach natury seminaryjnej w przedmiocie możliwości przygotowania projektu ustawy o roboczym wtedy tytule „Ustawa z dnia o ochronie życia i zdrowia dziecka poczętego”². W toku dyskusji zaproponowano następujący przepis projektu ustawy: „W rozumieniu ustawy dzieckiem poczętym jest spersonalizowany genetycznie człowiek, w okresie prenatalnym, od momentu powstania zygoty do momentu narodzin lub śmierci”.

Użyte w projektowanej treści sformułowanie „spersonalizowany genetycznie” skłoniło do zastanowienia nad początkiem tego spersonalizowania i dalszymi jego skutkami. W trakcie prowadzenia badań zwrócono uwagę na publikację Jana Domaradzkiego, analizującą zjawisko genetycznego esencjalizmu i genetyzacji tożsamości (Domaradzki, 2017, s. 297–328). Dla potrzeb niniejszego artykułu warto przywołać kilka spostrzeżeń i wniosków zawartych w przywołanym opracowaniu.

Autor wskazał, że genetyka może oddziaływać na tożsamość człowieka w kilku jej wymiarach, które określił jako indywidualny, wspólnotowy oraz gatunkowy (Domaradzki, 2017, s. 320). W kontekście prawnej tożsamości genetycznej interesujący

2 Oprócz autora uczestnikami tych spotkań w 2019 r. byli lekarze (prof. dr hab. n. med. Ryszard Maciejewski, prof. dr hab. n. med. Janusz Kocki, dr hab. n. med. Ewa Rudnicka-Drożak, dr hab. n. med. Jakub Pawlikowski), pedagog (dr Beata Głodzik) oraz sędziowie (Edyta Birut, Mariusz Żuławski).

jest ten, który został określony jako indywidualny. Autor wskazał, że uzyskana dzięki testom genetycznym wiedza konstytuuje bowiem szczególną „optykę molekularną”, która kształtuje jednostkowe doświadczenie siebie w kategoriach genetycznych, a dostępne biotechnologie dostarczają szeregu narzędzi zarządzania ciałem i ekspresji własnego „ja” jako „ja genetycznego” (*genetic self*) (Domaradzki, 2017, s. 304).

We wnioskach do wskazanego opracowania badacz natomiast podkreślił, że technologie genetyczne mogą wpływać na (genetyczną) tożsamość w różnoraki sposób. Po pierwsze, biotechnologie reprodukcyjne typu *in vitro*, mikroiniekcja czy klonowanie mogą warunkować, który człowiek się urodzi, przez co determinują tożsamość rozumianą jako ciągłość w czasie. Po drugie, inżynieria genetyczna może wpływać na tożsamość w sensie istotowym, czego przykładem są hybrydy międzygatunkowe. Po trzecie, genetyka może zmieniać tożsamość rozumianą jako unikatowy zestaw cech i właściwości genetycznych bądź fenotypowych (Domaradzki, 2017, s. 320).

Autor odwołał się również do Międzynarodowej Deklaracji UNESCO w sprawie danych genetycznych z dnia 16 października 2003 roku (UNESCO, 2025). W artykule 3, zatytułowanym *Tożsamość osoby*, wskazano, że każdy człowiek ma własny, charakterystyczny profil genetyczny. Tożsamości danej osoby nie można jednak ograniczać do cech genetycznych, gdyż tworzą ją złożone czynniki edukacyjne, środowiskowe i indywidualne oraz więzi emocjonalne, społeczne, duchowe i kulturowe z innymi ludźmi, a jej ważnym wymiarem jest wolność. W kontekście niniejszego opracowania trudno zaakceptować taki sposób opisu tożsamości osoby. Prowadzi on do rozmycia istotnych cech osoby, które są pochodną profilu genetycznego, w konsekwencji prowadzi do zmniejszenia możliwości weryfikacji tożsamości osoby. Uważam, że tak skonstruowany zapis jest wynikiem niewiedzy człowieka o genomie ludzkim oraz o jego wpływie na rozwój człowieka. Zaproponowany opis jawi się jako wyraz niedostatku wiedzy ludzkiej, która musi zastąpić wskazane braki zjawiskami, okolicznościami, cechami, które już zaobserwowała, oceniła i nazwała.

Koncepcja „ja genetycznego”, zasadzająca się przede wszystkim na aspektach filozoficznych i społecznych, może skutecznie przemawiać do prawników dążących do precyzyjnego uregulowania problematyki ustalenia i weryfikacji tożsamości osoby. Jako niewykonalne może się obecnie wydawać weryfikowanie tej tożsamości przy użyciu danych genetycznych, a jednak w kontekście przyszłości tak oczywistego stwierdzenia już przedstawić nie można.

Zarysowana problematyka „ja genetycznego” może stanowić również istotny element w dyskusji o możliwości żądania zmiany oznaczenia płci. Można założyć, że początek personalizacji genetycznej człowieka, rozpoczynający się w momencie powstania zygoty, istotnie wpływa na ukształtowanie płci człowieka. Takie podejście mogą potwierdzać kryteria definiujące płć, począwszy od aspektu chromosomalnego, poprzez gonadalny i fenotypowy, a skończywszy na mózgowym³. Trudno

3 Szerzej o ośmiu kryteriach definiujących płć piszą (Imieliński, Dulko, 1988, s. 13–15).

też jednoznacznie zaprzeczyć lub potwierdzić, czy wymieniona personalizacja genetyczna człowieka, zwłaszcza w zakresie płci, może mieć istotny wpływ na tzw. płć psychiczną (szerzej na jej temat: Czarnecka, 2003), płć z wychowania (szerzej na jej temat: Koniewski & Mazelanik, 2017), płć kulturową (szerzej na jej temat: Buczkowski, 2017). W tym kontekście trzeba zastanawiać się nad problematyką transpłciowości lub transseksualizmu (patrz też: Wiącek, 2024). W konsekwencji można przyjąć, iż ukształtowana w początkowej fazie życia człowieka płć, która jest zgodna z „ja genetycznym”, może być kryterium weryfikacji człowieka i jako taka, co do zasady, nie powinna podlegać zmianie. Choć przyjęte założenie może wydawać się kategoryczne, to przynajmniej należy je uwzględnić w ogólnej dyskusji dotyczącej komentowanych aspektów.

2. Czy żądanie zmiany oznaczenia płci może być sprzeczne z „ja genetycznym”?

Powracając do treści uchwały pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego, należy jeszcze raz wskazać, że żądanie zmiany oznaczenia płci w akcie urodzenia podlega rozpoznaniu przez sąd w postępowaniu nieprocesowym przy zastosowaniu w drodze analogii art. 36 ustawy z dnia 28 listopada 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (tak stanowi punkt 1 uchwały). Pozostała część uchwały dotyczy kwestii formalnych, tj. przyznania legitymacji czynnej jedynie osobie, której dotyczy wnioski o zmianę oznaczenia płci w akcie urodzenia (punkt 2 uchwały), ograniczenia kręgu uczestników postępowania tylko do wnioskodawcy i jego małżonka (punkt 3 uchwały), określenia chwili, od której postanowienie uwzględniające wniosek wywołuje skutki (punkt 4 uchwały) (szerzej w kontekście tych zagadnień: Rak, 2024b; Wawrzyniak, 2024; Knut, 2025; Stawicka-Moryc, 2025). Kwestie formalne, choć ściśle związane z punktem 1 uchwały, stanowią w kontekście podejmowanych w niniejszym opracowaniu rozważań zagadnienia drugorzędne.

Dostrzegając zatem doniosłość uchwały Sądu Najwyższego (zwłaszcza rozwiązania zaproponowanego w punkcie 1), w ramach prowadzonej dyskusji można zastanowić się nad odpowiedzią na następujące pytanie: Czy żądanie zmiany oznaczenia płci może być sprzeczne z „ja genetycznym” człowieka?

Obecnie w Polsce po urodzeniu dziecka nie są prowadzone standardowe badania genetyczne (co jednak ich nie wyklucza w specyficznych sytuacjach, zwłaszcza w kontekście możliwości wystąpienia określonych chorób). Uprawnione jest zatem stwierdzenie, że ujawnienie płci w akcie urodzenia w typowych przypadkach nie jest związane w żaden sposób z badaniami genetycznymi. Biorąc pod uwagę obowiązujący podział (płć męska lub żeńska) w akcie urodzenia dziecka ujawnia się jedną z płci, co dokonywane jest na podstawie karty urodzenia (Sejm RP, 2014, art. 53). Karta ta pochodzi od podmiotu wykonującego działalność leczniczą (Minister Zdrowia, 2014).

Jest ona przekazywana przez rodziców dziecka kierownikowi Urzędu Stanu Cywilnego. Tak wpisana do aktu urodzenia płeć jest potwierdzana w wydawanych zaświadczeniach o stanie cywilnym – zgodnie z art. 49 ust 2 ustawy Prawo o aktach stanu cywilnego. Zaświadczenia te zawierają określone cechy indywidualizujące osoby fizyczne, tj. nazwisko, imię (imiona), nazwisko rodowe, datę i miejsce urodzenia osoby, której stanu cywilnego dotyczy zaświadczenie, płeć, imiona oraz nazwiska rodowe rodziców, oznaczenie stanu cywilnego jako sytuacji osoby w odniesieniu do małżeństwa.

Przypomnieć też trzeba, że art. 2 ust. 1 ustawy Prawo o aktach stanu cywilnego stanowi, że stanem cywilnym jest sytuacja prawna osoby wyrażona przez cechy indywidualizujące osobę, kształtowana przez zdarzenia naturalne, czynności prawne lub orzeczenia sądów, lub decyzje organów, stwierdzona w akcie stanu cywilnego. Elementem stanu cywilnego jest również płeć. Ta właśnie płeć jest wpisywana do aktu urodzenia dziecka zgodnie z art. 60 pkt 3 ustawy na podstawie karty urodzenia (w karcie można wpisać płeć jedynie męską lub żeńską).

Dodatkowo można wskazać, że w doktrynie uważa się, że płeć w polskim prawie nie koresponduje w pełni z żadnym pozaprawnym rozumieniem tej kategorii. Wpis w akcie urodzenia nie dotyczy płci biologicznej w jej właściwym (zgodnym ze współczesną wiedzą) sensie, a odwołuje się do jednego z jej wielu elementów, czyli zewnętrznych narządów płciowych (Homiczak, 2025).

Uchwała pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego, w której wykorzystano konstrukcję wypełniania luki w prawie (*per analogiam intra legem*), odnosi się do art. 36 ustawy Prawo o aktach stanu cywilnego. Przepis stanowi, że sprostowania dokonuje sąd w postępowaniu nieprocesowym, jeżeli sprostowanie jest niemożliwe na podstawie akt zbiorowych rejestracji stanu cywilnego lub innych aktów stanu cywilnego, o ile stwierdzają one zdarzenie wcześniejsze i dotyczą tej samej osoby lub jej wstępnych albo zagranicznych dokumentów stanu cywilnego, o których mowa w art. 35 ust 2, a także (art. 36 pkt 2), gdy sprostowanie przez kierownika urzędu stanu cywilnego nie jest możliwe wyłącznie na podstawie wcześniej wymienionych dokumentów. Przepis ten zatem określa przesłanki sprostowania aktu stanu cywilnego w trybie sądowym. To w toku tego postępowania następuje udowodnienie i ustalenie określonych danych, a następnie zastąpienie nimi danych niezgodnych z prawdą – pierwotnie zawartych w akcie stanu cywilnego.

W doktrynie jednoznacznie wskazuje się, że rejestracja akt stanu cywilnego nie prowadzi do wykreowania stanu cywilnego, ale jedynie do jego udokumentowania. Tego typu podejście determinuje podstawową funkcję akt stanu cywilnego, która polegać ma na zawarciu w aktach stanu cywilnego m.in. danych aktualnych oraz prawdziwych (szerzej: Domański, 2023). W tym kontekście należy wskazać, że sprostowanie aktu stanu cywilnego powinno zmierzać do zawarcia w akcie danych prawdziwych oraz aktualnych. Biorąc jednak pod uwagę podział płci (męska i żeńska) oraz tendencje związane ze zjawiskiem tzw. zmiany płci, należy wskazać, że sprostowanie aktu stanu cywilnego powinno zmierzać do podania danych prawdzi-

wych. Faktyczna możliwość tzw. zmiany płci, która pojawiła się współcześnie, może prowadzić do dążenia do wpisywania zmian płci w ramach zasady aktualności danych. W określonych sytuacjach może to powodować niezgodność między zasadą aktualności danych a zasadą prawdy. Nie ulega jednak wątpliwości, że zasada prawdy wyprzedza zasadę aktualności (to dane aktualne muszą być zgodne z danymi prawdziwymi). Tak prowadzone rozważania prowadzą jeszcze do pytania: Jakie rozumienie płci i jaki sposób jej ustalenia odpowiada zasadzie prawdy? Odpowiedzi na tak postawione pytanie nie odnajdzie się w uchwale pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego. To w toku postępowania przed sądem rejonowym ma nastąpić udowodnienie i ustalenie „prawdziwej płci”.

Zastosowaniu koncepcji związanej ze sprostowaniem aktu stanu cywilnego sprzeciwia się art. 13 § 1 k.p.c. Przepis ten przecież jednoznacznie wskazuje, że rozstrzygnięcie sprawy w trybie postępowania nieprocesowego może odbywać się tylko w przypadkach wskazanych w ustawie (a takiego w kontekście tzw. zmiany płci nie przewidziano). Przypomnieć też trzeba, że praktyka (szerzej: Rak, 2024a) wypracowała dość jednolite stanowisko orzecznicze w ramach tzw. sądowej zmiany płci (w trybie procesowym). Choć autor opracowania jest przeciwnikiem i tego sposobu tzw. zmiany płci, to nie ulega wątpliwości, iż zmiana trybu postępowania nie była w tym przypadku konieczna. Bez względu na tryb procesowy lub nieprocesowy postępowania dowodowe w tego typu sprawach zostanie sprowadzone do tych samych czynności dowodowych. Jedyna kontrowersja w przypadku trybu procesowego dotyczy problemu legitymacji biernej i obecności określonych osób po tej stronie postępowania (zwłaszcza rodziców i dzieci).

Odpowiadając na pytanie postawione na wstępie tej części rozważań, trzeba wskazać, że zaproponowana w uchwale możliwość zgłoszenia żądania zmiany oznaczenia płci w akcie urodzenia, przy zastosowaniu w drodze analogii art. 36 ustawy Prawo o aktach stanu cywilnego, może pozostawać w sprzeczności z koncepcją „ja genetycznego”. Przyjęcie „ja genetycznego” może być postrzegane jako wyraz dojrzałości jednostkowego doświadczenia siebie w kategoriach genetycznych. Dojrzałość ta pozwala wyeksponować własne „ja” w sposób zgodny z profilem genetycznym. Pozwala w jasny i niezmienny sposób określić tożsamość osoby, a jeśli jest to niezbędne – ze względu na stan wiedzy medycznej – na uszczegółowienie ewentualnych cech służących opisowi tej tożsamości. Nie pozwala natomiast na wprowadzenie zmian w zakresie tych cech, gdy zmiany te pozostają w sprzeczności z profilem genetycznym.

W tym miejscu warto jednak dodać, że zdecydowanie trudniejsze i nie tak jednoznaczne może być udzielenie odpowiedzi na powyższe pytanie w kontekście zjawiska transseksualizmu. Trudno nie dostrzec problemów prawnych, z którymi borykają się osoby chcące doprowadzić do zmiany swojej płci. Złożoność problemów tych osób, swoistego rodzaju cierpienie znajdujące swoje źródło w „uwięzieniu w innym ciele”, skłania do szczególnego spojrzenia w stronę tych osób.

Deklaratoryjność akt stanu cywilnego (w tym przypadku aktu urodzenia) oznacza, że sprostować można tylko to, co było błędne od początku, czyli w dacie sporządzenia aktu. Zwrócono na to uwagę w orzecznictwie, podkreślając, że transseksualizm oznacza zmianę stanu psychicznego, a nie stanu prawnego człowieka (uchwała Sądu Najwyższego, 1989). W ocenie autora należy dalej stawiać pytania o istotę transseksualizmu, czy trzeba sprowadzać ją jedynie do zjawiska dyskomfortu psychicznego określonych osób (przeżywanego w związku z ich płcią), czy też cecha transseksualności tych osób została zapisana w genach (przykładowo na zasadzie stwierdzenia deformacji genów).

Obecny stan badań w zakresie transseksualizmu prowadzi do kategorycznego, niestety też niepopularnego, wniosku, że dążenie przez osobę transseksualną do zmiany płci – związane z jej doświadczaniem płci odmiennym od określonego w akcie urodzenia – pozostaje w wyraźnej sprzeczności z zasadą prawdy, o której była mowa powyżej. Autor opracowania uważa jednak, że prowadzona w kontekście zmiany płci dyskusja nie powinna zakończyć się tak kategorycznym stwierdzeniem – „tamą” uniemożliwiającą dążenie osób transseksualnych do uregulowania ich sytuacji prawnej w kontekście płci. Dyskusja ta powinna prowadzić do wypracowania ostatecznego stanowiska w polskiej doktrynie prawniczej w przedmiocie prawnego znaczenia płci oraz skutków jej określenia, a w dalszej kolejności określenia przepisów prawnych umożliwiających zmiany we wspomnianym zakresie.

3. Czy płeć ma znaczenie przy stwierdzaniu tożsamości osoby?

W kontekście wcześniej sygnalizowanego prawnego znaczenia płci oraz skutków jej określenia zasadne będzie twierdzenie, że płeć ma istotne znaczenie przy stwierdzaniu tożsamości osoby. Oznacza to jednocześnie, że ewentualne uwzględnienie żądania zmiany oznaczenia płci wywoła skutki w zakresie teje właśnie tożsamości. Pierwsze skojarzenia prowadzą do pytań o możliwość zmiany imienia, nazwiska, numeru PESEL (a co za tym idzie wpływu tych okoliczności na inne kwestie formalne), prawa własności, istnienia małżeństwa, relacji prawnorodzinnych, aspektów podatkowych i emerytalnych, a nawet zagadnień prawnokarnych (na temat niektórych aspektów patrz przykładowo: Daniluk, 2007; Daniluk 2008; Knyziak 2016).

Polski system prawny został wypełniony wieloma rozwiązaniami prawnymi dotyczącymi weryfikowania i stwierdzania tożsamości. Warto w tym właśnie kontekście przekonać do wcześniej przedstawionego twierdzenia o istotności znaczenia „płci” przy stwierdzaniu tożsamości osoby. Zaznaczyć jednak trzeba, że z racji obszerności wyników przeprowadzonych badań w tym zakresie na potrzeby niniejszego opracowania przedstawione zostaną tylko wybrane przepisy ustawowe.

W pierwszej kolejności znaczące (i niebudzące wątpliwości również w kontekście płci) nawiązanie do tożsamości osoby odnaleźć można w przepisie odnoszącym

się do wad oświadczenia woli przy zawieraniu małżeństwa. Przewidziano przecież możliwość unieważnianie małżeństwa, jeżeli oświadczenie o wstąpieniu w związek małżeński zostało złożone pod wpływem błędu co do tożsamości drugiej strony (Sejm RP, 1964b, art. 15¹ § 1 pkt 2).

Zagadnienie tożsamości osoby (również z odniesieniem do płci osoby) kojarzy się z dokumentami tożsamości, tj. dowodem osobistym (Sejm RP, 2010, art. 4.) i paszportem (Sejm RP, 2022b, art. 3.). Informacje o płci osoby zawiera zarówno dowód osobisty (jest to dana osoby zawarta w warstwie graficznej dowodu osobistego), jak i paszport (jest to dana osoby zawarta w warstwie graficznej na stronie personalizacyjnej paszportu).

Podobnie w Elektronicznym Krajowym Systemie Monitoringu Orzekania o Niepełnosprawności gromadzone są właśnie m.in. dane dotyczące płci (Sejm RP, 1997d, art. 6d ust. 4 pkt 1.). Również system e-krew, gromadzący dane kandydatów na dawców krwi i dawców krwi, zawiera informacje o płci dawcy (Sejm RP, 1997b, art. 17 ust. 5).

W polskim systemie prawnym funkcjonuje wiele przepisów prawnych, które regulują zasady weryfikowania tożsamości. Prezentując tylko przykładowe rozwiązania prawne, można rozpocząć od postępowania cywilnego i czynności dowodowych. Ustawa wskazuje, że sprawozdanie z grupowego badania krwi powinno zawierać stwierdzenie, czy sprawdzono należyte tożsamość osób, których krew pobrano, oraz wskazanie sposobu przeprowadzenia badania (Sejm RP, 1964a, art. 307 § 2). Możliwość weryfikacji tożsamości odnaleźć można również w przepisach dotyczących postępowań o uchylenie postanowień orzekających uznanie za zmarłego lub stwierdzenie zgonu. Przewidziano, że jeżeli osoba, którą uznano za zmarłą lub której zgon stwierdzono, zjawi się osobiście w sądzie i wykaże swoją tożsamość, sąd niezwłocznie i bez dalszego postępowania uchyli postanowienie orzekające uznanie za zmarłego lub stwierdzenie zgonu (Sejm RP, 1964a, art. 543). W zakresie wykonywania zadań ustawowych określani pracownicy lub funkcjonariusze mają prawo do legitymowania osób w celu ustalenia ich tożsamości. Należą do nich przykładowo: strażnicy leśni (Sejm RP, 1991g, art. 47 ust. 2), inspektorzy Biura (Sejm RP, 1996, art. 11l ust. 1 pkt 1), pracownicy ochrony (Sejm RP, 1997c, art. 36 ust. 1 pkt 1), inspektor ochrony środowiska (Sejm RP, 1991a, art. 9 ust. 2 pkt 8), strażnicy Państwowej Straży Łowieckiej (Sejm RP, 1995a, art. 39 ust. 2 pkt 1), kontrolerzy podatkowi (Sejm RP, 1997f, art. 286 § 1 pkt 7), strażnicy Państwowej Straży Rybackiej (Sejm RP, 1985, art. 23 pkt 4a), pracownicy terenowego organu administracji morskiej (Sejm RP, 1991d, art. 53a), strażnicy gminni (Sejm RP, 1997g, art. 12 ust. 1 pkt 2), pracownicy izby wytrzeźwień (Sejm RP, 1982a, art. 39¹ ust. 2), przewoźnicy lub organizatorzy publicznego transportu zbiorowego albo osoby przez nich upoważnione (Sejm RP, 1984, art. 33a ust. 7)⁴.

4 W doktrynie uznaje się, że przede wszystkim w przypadku odmowy zapłaty należności kontroler jest uprawniony do **żądania od podróznego dokumentu tożsamości**. Wydaje się to całkowicie

Kwestia weryfikacji tożsamości pojawia się również w przypadku ubiegania się o nadanie określonych uprawnień, przykładowo do zawodu rzeczoznawcy (Sejm RP, 1991e, art. 11f ust. 1, 3). Weryfikacja tożsamości może polegać również na okazaniu dokumentu tożsamości, przykładowo podczas kontroli przestrzegania przepisów o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Sejm RP, 1983, art. 21a ust. 2).

Funkcjonowanie dokumentów tożsamości powoduje, że zostały stworzone przepisy prawne, które uprawniają do weryfikacji tych dokumentów oraz do przetwarzania informacji zawartych w tych dokumentach. Przykładowo takie rozwiązania prawne występują: w prawie bankowym (Sejm RP, 1997h, art. 112b), w przepisach dotyczących świadczeń emerytalnych (Sejm RP, 1997c, art. 132 ust. 3), prawie karnym wykonawczym (Sejm RP, 1997i, art. 165 § 4), w przepisach dotyczących kombatanów (Sejm RP, 1991f, art. 20³ ust. 2–3), prawie geodezyjnym (Sejm RP, 1989, art. 45g ust. 3)⁵.

W polskim porządku prawnym przewidziano odpowiedzialność za wprowadzanie w błąd co do tożsamości własnej. Jest to wykroczenie. Ustawa stanowi, że kto umyślnie wprowadza w błąd organ państwowy lub instytucję upoważnioną z mocy ustawy do legitymowania co do tożsamości własnej lub innej osoby, co do swego obywatelstwa, zawodu, miejsca zatrudnienia lub zamieszkania, podlega karze ograniczenia wolności albo grzywny (Sejm RP, 1971, art. 65).

Również często występują przepisy, które, nawiązując do tożsamości, wyliczają dane identyfikacyjne osób fizycznych, jakie powinny być wskazane w określonych rejestrach. Przeważnie wymienia się następujące dane: nazwisko, imiona, imiona rodziców, datę i miejsce urodzenia, płeć, nazwisko rodowe, obywatelstwo lub obywatelstwa, adres miejsca zamieszkania, adres miejsca zameldowania na pobyt stały lub czasowy, rodzaj i numer dowodu tożsamości oraz numer PESEL w przypadku osób fizycznych. Przykładowo można wskazać na rejestry dotyczące: płatników i podatników (Sejm RP, 1995b, art. 5 ust. 2), gruntów (Sejm RP, 1997a, art. 193 ust. 4), farmaceutów (Sejm RP, 1991c, art. 8a ust. 1 i 2), nauczycieli (Sejm RP, 1982b, art. 85w ust. 2 pkt 1).

Określone obowiązki w zakresie ustalania tożsamości mają notariusze. Wskazuje się, że przy dokonywaniu czynności notarialnej notariusz jest obowiązany stwierdzić tożsamość osób biorących udział w czynności. Stwierdzenie powinno nastąpić na podstawie przewidzianych prawem dokumentów, a w przypadku braku takich dokumentów – w sposób wyłączający wszelką wątpliwość co do określenia tożsamości osoby biorącej udział w czynności notarialnej. Sposób stwierdzenia tożsamości notariusz określi w sporządzonym dokumencie (Sejm RP, 1991b, art. 85). W jednym z orzeczeń

uzasadnione. Pamiętać należy, że podróżny nie ma obowiązku natychmiastowego uiszczenia należności i opłaty dodatkowej, a kontrolujący powinien wówczas wystawić wezwanie do zapłaty. Aby jednak uczynić to w sposób prawidłowy, kontrolujący musi mieć możliwość dokonania identyfikacji tożsamości podróżnego (Ambrożuk, 2014).

5 W komentarzu do tego przepisu wspomina się jedynie, iż należy przedstawić ważny dokument potwierdzający tożsamość (Lang, 2018).

Sąd Najwyższy stwierdził, że warunkiem prawidłowego wykonania przez notariusza obowiązku (stwierdzenia tożsamości osoby posługującej się dokumentem tożsamości) jest wcześniejsza pozytywna weryfikacja (ocena) wiarygodności przedstawionego notariuszowi dokumentu tożsamości, tj. czy ze względu na jego cechy zewnętrzne i treść zawartych w nim wpisów nie zachodzi wątpliwość co do jego autentyczności bądź podejrzenie jego sfałszowania. W ramach oceny wiarygodności okazanego dokumentu notariusz powinien wziąć pod uwagę treść wszystkich danych, które właściwe przepisy przewidują w konkretnym dokumencie, gdyż analiza każdego z nich może świadczyć o fałszerstwie dokumentu (Wyrok Sądu Najwyższego, 2012).

Wiele ciekawych odniesień do kwestii tożsamości znajduje się w ustawie o Policji (Sejm RP, 1990, art. 15 ust. 1, 3a, 3b; art. 15 ust. 4; art. 20 ust. 2a pkt 3; art. 21a ust. 1; art. 21h ust. 3). Wskazane zostało, że policjanci mają prawo do: legitymowania osób w celu ustalenia ich tożsamości, pobierania od osób odcisków linii papilarnych lub wymazu ze śluzówki policzków w celu identyfikacji osób o nieustalonej tożsamości oraz osób usiłujących ukryć swoją tożsamość, jeżeli ustalenie tożsamości w inny sposób nie jest możliwe, a za tych osób zgodą – w celu identyfikacji osób zaginionych lub zwłok ludzkich o nieustalonej tożsamości, pobierania odcisków linii papilarnych lub materiału biologicznego ze zwłok ludzkich o nieustalonej tożsamości. Ponadto przewidziano, że osoba zatrzymana może być okazywana, fotografowana lub daktyloskopowana tylko wtedy, gdy jej tożsamości nie można ustalić w inny sposób. Policja może pobierać, uzyskiwać, gromadzić, przetwarzać i wykorzystywać w celu realizacji zadań ustawowych informacje, w tym dane osobowe, o następujących osobach, także bez ich wiedzy i zgody, osobach o nieustalonej tożsamości lub usiłujących ukryć swoją tożsamość.

Warto także dodać, że Komendant Główny Policji prowadzi zbiór danych zawierający informacje o wynikach analizy kwasu deoksyrybonukleinowego (DNA), zwany dalej „zbiorem danych DNA”, którego jest administratorem w rozumieniu ustawy o ochronie danych osobowych. W zbiorze danych DNA gromadzi się i przetwarza informacje w odniesieniu do osób oskarżonych, osób o nieustalonej tożsamości oraz osób usiłujących ukryć swoją tożsamość, zwłok ludzkich o nieustalonej tożsamości, śladów nieznanymi sprawców przestępstw, osób stwarzających zagrożenie, nieletnich dopuszczających się czynów zabronionych przez ustawę jako przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego. W ramach zbioru danych DNA gromadzi się próbki pobrane od osoby albo ze zwłok ludzkich, w celu przeprowadzenia analizy kwasu deoksyrybonukleinowego (DNA), w postaci wymazów ze śluzówki policzków, krwi, cebulek włosów lub wydzielin, a w odniesieniu do zwłok ludzkich – materiał biologiczny w postaci próbek z tkanek, zwane dalej „próbkami biologicznymi”. W zbiorach danych daktyloskopijnych przetwarza się informacje dotyczące osób o nieustalonej tożsamości lub usiłujących ukryć swoją tożsamość oraz zwłok ludzkich o nieustalonej tożsamości, obejmujące obrazy odcisków linii papilarnych, płeć, oznaczenie i numer sprawy.

Powyżej zaprezentowane przykłady polskich przepisów prawnych odnoszących się do tożsamości wskazują, iż płeć jako cecha ma istotne znaczenie w kontekście identyfikacji tożsamości osoby. Natomiast uprawnienia Policji odnoszące się do DNA nawiązują do uwag związanych genetyzacją tożsamości i mogą stanowić liczącą się platformę doświadczeń do wypracowania w przyszłości koncepcji bazy tożsamości genetycznej obywateli Polski.

Wnioski

Przedstawione rozważania nie rozstrzygają ostatecznie problemów postawionych we wstępnej części niniejszego opracowania. Niestety, nie tylko wyobrażenia ludzkie, ale przede wszystkim wiedza medyczna, są wciąż niewystarczające, by dostrzec, zdefiniować i badać tę „cząstkę”, która jest na początku każdego ludzkiego życia. Te właśnie braki pozwalają człowiekowi nieudolnie poszukiwać rozwiązań otaczających go problemów, w tym również prawnych.

Przywołane wcześniej wątki pozwalają na skonstruowanie następujących wniosków:

- jako interesujący należy odnotować pogląd dotyczący „ja genetycznego”, a w dalszej konsekwencji zauważyć, że genetyka pozwala człowiekowi na ekspresję własnego „ja”;
- należy rozpocząć dyskusję w kontekście wartości „ja genetycznego” i możliwości przyjęcia go za dobro, które człowiek posiada i nie może go utracić;
- z prawniczego punktu widzenia można wciąż zachowywać wstrzeźliwość co do odwoływania się do „ja genetycznego”, przy czym stanowisko to wynika przede wszystkim z braku możliwości uzyskania odpowiedniej wiedzy medycznej w tym zakresie;
- należy dalej prowadzić badania nad tym, czy płeć (jako element prawnej tożsamości człowieka) może być nierozzerwalnie związana z „ja genetycznym” i czy powinna być weryfikowana (jedynie lub nie) w kontekście kryterium „ja genetycznego”;
- ostrożnie należy podchodzić, w zakresie tworzenia rozwiązań prawnych, do uzależniania treści przepisów prawnych jedynie od „ja genetycznego”;
- w polskim systemie prawnym opisuje się tożsamość człowieka za pośrednictwem wielu cech, w tym również płci,
- typowy sposób weryfikowania tożsamości człowieka w polskim systemie prawnym nie przystaje do możliwości posiadanych choćby przez Policję w zakresie ustalenia tożsamości sprawcy na podstawie zebranego materiału genetycznego (nie stworzono bowiem bazy genetycznej obywateli Polski);

- dla zwiększenia pewności i bezpieczeństwa obrotu prawnego można rozważać w przyszłości stworzenie nowych kryteriów i cech określających tożsamość człowieka, również z uwzględnieniem „ja genetycznego”;
- zaproponowana w uchwale pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego możliwość zgłoszenia żądania zmiany oznaczenia płci w akcie urodzenia, przy zastosowaniu w drodze analogii art. 36 ustawy Prawo o aktach stanu cywilnego, może pozostawać w sprzeczności z koncepcją „ja genetycznego”;
- przedstawione rozważania, w tym koncepcja „ja genetycznego”, mają zmierzać do podtrzymania dyskusji w polskiej doktrynie prawniczej w przedmiocie prawnego znaczenia płci oraz skutków jej określenia, a w dalszej kolejności zaprojektowania przepisów prawnych umożliwiających zmiany oznaczenia płci.

BIBLIOGRAFIA

- Adamczyk, M. (2009). Prawna regulacja zabiegów zmiany płci w wybranych krajach europejskich. *Przełom Sądowy*, 2, 140–154.
- Ambrożuk, D. (2014). *Komentarz do art. 87(a) ustawy – Prawo przewozowe*. Lex.
- Bank Pekao. (2025, lipiec). Obrączki płatnicze – Bank Pekao S.A. <https://www.pekao.com.pl/klient-indywidualny/bankowosc-elektroniczna/obraczkiplatnicze.html>
- Buczowski, A. (2017). Płeć kulturowa jako kategoria historyczna. Relacje między medyczną koncepcją ciała a pojęciem płci kulturowej. *Adeptus. Pismo humanistów*, 9, 1470.
- Czarnecka, A. (2003). Czy mózg ma płeć? Różnice płciowe w budowie ludzkiego mózgu. *Kosmos. Problemy Nauk Biologicznych*, 52(1), 21–27.
- Daniluk, P. (2007). Prawne aspekty „chirurgicznej zmiany płci” u transseksualistów. *Państwo i Prawo*, 5, 71–84.
- Daniluk, P. (2008). Stan wyższej konieczności jako okoliczność wyłączająca bezprawność „chirurgicznej zmiany płci”. *Państwo i Prawo*, 1, 96–107.
- Domański, M. (2023). Zasady systemu rejestracji stanu cywilnego. w: K. Osajda, M. Domański, J. Słyk. (red.), *Prawo o aktach stanu cywilnego. Komentarz*. Legalis.
- Domaradzki, J. (2017). Genetyka, esencjalizm i tożsamość. *Studia Socjologiczne*, 1(224), 297–328.
- Homiczak, K. (2025). Konstrukcja kategorii płci w polskim systemie prawnym. *Państwo i Prawo*, 7, 25–44.
- Imieliński, K., Dulko, S. (1988). *Przekleństwo Androgyne. Transseksualizm: mity i rzeczywistość*. Warszawa. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Knut, P. (2025). *Sąd Najwyższy zmienia procedurę postępowania w sprawach o korektę płci metrykalnej – przełomowa uchwała SN z dn. 4.03.2025 r., sygn. III CZP 6/24*. Lex.
- Knyziak, I. (2016). Legalność zabiegu adaptacyjnego (zagadnienia prawnokarne i cywilnoprawne). *Państwo i Prawo*, 9, 54–66.

- Koniewski, M., Mazelanik, R. (2017). Razem czy osobno? Przegląd badań nad edukacją zróżnicowaną ze względu na płeć, *Edukacja*, 3, 20–36.
- Lang, J. (2018). *Komentarz do art.45(g) ustawy – Prawo geodezyjne i kartograficzne*. Lex.
- Łukasiewicz, J. M. (2022). Prawne aspekty zmiany płci w wybranych państwach europejskich. *Prawo rodzinne*.
- Minister Zdrowia. (2014). Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 6 grudnia 2023 r. w sprawie wzorów karty urodzenia i karty martwego urodzenia (Dz. U. 2023, poz. 2733).
- Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. (2023, luty). *Skąd komórki po podziale znają swą „tożsamość” w organizmie?* <https://www.gov.pl/web/nauka/skad-komorki-po-podziale-znaja-swa-tozsamosc-w-organizmie>
- Notatki Piotra Telusiewicza z 2019 r. ze spotkań odbywanych w kontekście możliwości przygotowania projektu ustawy o roboczym wtedy tytule „Ustawa z dnia o ochronie życia i zdrowia dziecka poczętego”.
- Rak, F. (2024a). *Postępowanie w sprawie o ustalenie płci metrykalnej*. Lex.
- Rak, F. (2024b). *Uczestnicy postępowania o ustalenie płci metrykalnej*. Lex.
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (1964a). Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. z 2024, poz. 1568).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (1964b). Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. z 2023, poz. 2809).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (1971). Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (t.j. z 2025, poz. 734).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (1982a). Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (t.j. z 2023, poz. 2151 ze zm.).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (1982b). Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (t.j. z 2024, poz. 986).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (1983). Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t.j. z 2020, poz. 164).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (1984). Ustawa z dnia 15 listopada 1984 r. – Prawo przewozowe (t.j. z 2024, poz. 1262).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (1985). Ustawa z dnia 18 kwietnia 1985 r. o rybactwie śródlądowym (t.j. z 2022 poz. 883).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (1989). Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. – Prawo geodezyjne i kartograficzne (t.j. z 2024, poz. 1151).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (1990). Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (t.j. z 2025, poz. 636).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (1991a). Ustawa z dnia 20 lipca 1991 r. o Inspekcji Ochrony Środowiska (t.j. z 2024, poz. 425).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (1991b). Ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie (t.j. z 2024, poz. 1001).

- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (1991c). Ustawa z dnia 19 kwietnia 1991 r. o izbach aptekarskich (t.j. z 2024, poz. 688).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (1991d). Ustawa z dnia 21 marca 1991 r. o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej (t.j. z 2024, poz. 1125).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (1991e). Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej (t.j. z 2025, poz. 188).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (1991f). Ustawa z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego (t.j. z 2022, poz. 2039).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (1991g). Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach (t.j. z 2025, poz. 567).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (1995a). Ustawa z dnia 13 października 1995 r. Prawo łowieckie (t.j. z 2025, poz. 539).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (1995b). Ustawa z dnia 13 października 1995 r. o zasadach ewidencji i identyfikacji podatników i płatników (t.j. z 2025, poz. 237).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (1996). Ustawa z dnia 21 czerwca 1996 r. o szczególnych formach sprawowania nadzoru przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych (t.j. z 2025, poz. 529).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (1997a). Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. z 2024, poz. 1145).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (1997b). Ustawa z dnia 22 sierpnia 1997 r. o publicznej służbie krwi (t.j. z 2024, poz. 1782).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (1997c). Ustawa z dnia 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia (t.j. z 2025, poz. 532).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (1997d). Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych (t.j. z 2025, poz. 913).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (1997e). Ustawa z dnia 28 sierpnia 1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych (t.j. z 2024, poz. 1113).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (1997f). Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa (t.j. z 2025, poz. 111).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (1997g). Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o strażach gminnych (t.j. z 2021, poz. 1763).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (1997h). Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (t.j. z 2024, poz. 1646).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (1997i). Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (t.j. z 2025, poz. 911).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (2010). Ustawa z dnia 6 sierpnia 2010 r. o dowodach osobistych (t.j. z 2022, poz. 671).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (2014). Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (t.j. 2023, poz. 1378).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (2022a). Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny (t.j. z 2025, poz. 825).

- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (2022b). Ustawa z dnia 27 stycznia 2022 r. o dokumentach paszportowych (t.j. z 2024, poz. 1063).
- Stawicka-Moryc, D. (2025). *Tranzycja prawna – poradnik praktyczny dla sędziów orzekających w sprawach korekty płci metrykalnej*. Lex.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 22 czerwca 1989 r., sygn. akt III CZP 37/89.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 4 marca 2025 r., sygn. akt III CZP 6/24.
- UNESCO. (2025). Międzynarodowa Deklaracja UNESCO w sprawie danych genetycznych z dnia 16 października 2003 r. https://www.unesco.pl/fileadmin/import24/user_upload/pdf/Deklaracja_o_danych_genetycznych_PL.pdf
- Uniwersytet Łódzki. (2023, listopad). *Chipy płatnicze – wygoda czy wyzwanie dla konsumenta? Chciałbyś mieć chip pod skórą?* <https://ksiegowosc.infor.pl/obrot-gospodarczy/finanse-i-inwestycje/6396564,chipy-płatnicze-wygoda-czy-wyzwanie-dla-konsumenta-chciałbys-miec-chipa-pod-skora.html>
- Wawrzyniak, O. (2024). Sytuacja prawna małżonka i krewnych osoby poddającej się tranzycji. *Przegląd Sądowy*, 9, 62–77.
- Wiącek, M. (2024). *Postępowania w sprawach o uzgodnienie płci*. Przewodnik. Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich. Lex.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 lipca 2012 r., sygn. akt II CSK 750/11.